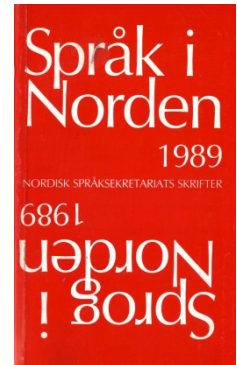


Sprog i Norden

Titel: Engelsk påvirkning på færøsk
Forfatter: Jóhan Hendrik W. Poulsen
Kilde: Sprog i Norden, 1989, s. 47-56
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>



© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Engelsk påvirkning på færøsk

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

To dage før ólavsóka, vor nationalhøjtid, lagde jeg mærke til en kundgørelse i radioen: På grund af begravelse ville butikken *Young Fashion* i Sandavágur holde lukket om eftermiddagen. I Sandavágur blev V.U. Hammershaimb, det færøske skriftsprogs fader, født. Nær ved hans fødested står et monument til minde om ham. Denne bygd forbinder man uvilkaarligt med gammel færøsk bondekultur, hvor modersmålet holdtes i hævd og agt. Derfor studser man mere ved at høre et sådant navn på en forretning, end hvis det havde været i hovedstaden eller en af de større byer.

Dagen efter lød der en besked fra Kollarfjørður om, at myndighederne havde nedlagt midlertidigt fangstforbud på strækningen fra *North Atlantic Fish Breeding* ud til fjordmundingen. I Kollarfjørður boede i sin tid bonden og digteren Jens Chr. Djurhuus. Han digtede en række kvad i den gamle heroiske stil, bl.a. det berømte kvad om Ormen hin lange. Hans søn Jens Hendrik stod ikke tilbage for faderen som kvaddigter. Kollarfjørður er iøvrigt kendt for et karakteristisk og klangfuldt sprog, der vrimler med humoristiske nydannelser, der langtfra altid er begribelige for udenforstående. Denne bygd var imidlertid allerede nogle år forinden blevet velsignet med en surimi-fabrik ved navn *Blue North!*

Der synes blandt dem, som tænker på de nordiske sprogs velfærd og fremtidige skæbne, at herske en ikke ubetydelig bekymring over den store og stærkt voksende indflydelse fra engelsk, især amerikansk engelsk. Denne udvikling har sit udspring ved slutningen af anden verdenskrig, da de sejrende vestmagter med Storbritannien og Nordamerika i spidsen vandt sig et forspring økonomisk, teknisk og kulturelt. Også

på Færøerne er der ikke så få, der deler denne bekymring, for vi har i de sidste år også følt en snert af den engelsk-amerikanske påvirkning.

Selv om vi som sagt deler denne bekymring, kan man dog ikke undlade at undre sig lidt over denne markante holdningsændring hos vore skandinaviske naboer.

I det nordiske land, som vi har haft det livligste samkvem med, har vi hidtil mødt begrænset forståelse for vore snart hundredårige bestræbelser for at genoprette og nyudvikle vort sprog efter 3-4 århundreders ensidig påvirkning. Arbejde for færøsk blev alt for ofte mistolket som anslag mod dansk. Man så sagen fra et suverænt sprogs side: Den påvirkning, der kom udefra, burde et sprog være i stand til at opsuge og omforme til sin fordel. Sådan var det jo gået i umindelige tider, og dansk var jo kun blevet beriget af de tilskud, det havde fået i tidens løb fra forskelligt hold - rigtignok havde dog puristiske røster til tider ladet sig høre, men det var blot som lette krusninger på det store hav at regne. Hvorfor skulle vi færingere være så sære, at vi ikke som andre ville tage med kyshånd mod smulerne fra mere civiliserede sprogs bord?

Men dengang gik jo udviklingen betydelig langsommere end i dag. Samfundsændringerne var ikke så hyppige. Man havde tid til at betragte ændringerne, der skete, som en naturlig udvikling. Vore hektiske, utålmodige bestræbelser for hurtigt at genoprette de skader, som man ud fra den tids betragtningstype mente, at sproget havde lidt, blev derfor af nogle betragtet som utidig chauvinisme, ja, man kunne ud fra reaktionerne undertiden få det indtryk, at man mente, at vi ville det danske sprog til livs!

Men nu synes situationen for dansk og de andre skandinaviske sprog at have ændret sig totalt. Med nutidens utrolig effektive og hurtigtvirkende kommunikation udsættes man for en stadig voksende strøm af sproglig påvirkning udefra, navnlig fra engelsk-amerikansk. De som skal formidle informationerne, magter ikke at omforme alt det fremmede sprogstof, ja, de vælger gerne af forskellige grunde, hvoraf snobberiet kunne være en af de vigtigste, at lade forhånden-

værende hjemlige ord og udtryk vige for de mere «smarte» nyankomne. Men det er vel også et spørgsmål om tradition: Man har med fuldt overlæg forsømt at holde sprogets «immunforsvar» i beredskab. Man har ikke vedligeholdt færdigheden at skabe hjemlige ord og termer i stedet for fremmede, men man har vænnet sig til at importere kritikløst. Nu græmmer man sig over flommen af engelsk-amerikanske ord, der trænger sig frem allevegne, især inden for teknik og forretningsliv, men man står magtesløs over for dem, fordi man faktisk intet alternativ har. Den hjælp, man kunne hente hos sprogets iboende fornyelsesmuligheder, har man åbenbart undsagt. Det fik man en umiskendelig fornemmelse af på sidste års sprog møde i Akureyri, hvor den islandske linje mødte en udtalt negativ kritik. En dansk talemåde lyder: Man kan ikke på én gang blæse og have mel i munden. Det er noget lignende, man gør, når man giver udtryk for sin frygt for den «engelske» fare, men samtidig har ladet den naturlige hjælp kilde udtørre. Man behøver jo ord for alle de nye begreber, der melder sig. Der er da ingen vej udenom at antage de engelske ord, når man hverken synes at have vilje eller evne til at aktivere de indre orddannelsesmuligheder. Bevarer, et og andet oversættelseslån laver sig nærmest selv, men mange opnår aldrig en prestige, der kan måle sig med den, som de mere spændende engelske nyder. Hvilke muligheder har f.eks. det udmærkede hjemlige ord *fjersyn* over for den farveløse fremmede forkortelse *tv*, som nogle skandinaver har fået den «geniale» idé at forlænge påny til *teve*. Ikke særlig kønt og heller ikke genialt, vil jeg mene.

Jeg nævnte indledningsvis, at vi færinger også i høj grad ligger under for den stærke engelske indflydelse, som er så følelig over hele den vestlige verden. Men vi har længe været opmærksomme på den potentielle fare fra den mægtige grande mod syd. I bevidstgørelsen om den færøske sprogsag har man nemlig altid fremhævet tragedien med vore nabofolk shetlænderne og orknøinger, der led den kranke skæbne at komme under skotsk herredømme og som følge deraf at miste sit nordiske sprog og blive fuldstændig engelsksprogede. Det var som bekendt kong Kristian den første, der pantsatte

disse ølande til den skotske krone som sikkerhed for medgiften med sin datter, som blev gift med Skotlands konge Jakob den tredje i 1469, men hverken han eller hans efterkommere fik pantet indløst igen. Dette skete kun et halvt døgn sejlads fra os. Hvor let kunne ikke det samme være overgået os, uden at vi havde en levende chance for at påvirke begivenhedernes gang. (Der er måske nogen, der i sit stille sind tænker, at så ville der være det problembarn mindre i den nordiske sprogfamilie! Men vi kunne også se omvendt på det og beklage, at den er blevet disse medlemmer fattigere).

Bortset fra denne hypotetiske fare har vort sprog i tusind år levet i fredelig sameksistens med engelsk sprog. Det er først i disse «sidste og værste tider» at påvirkningen kan betegnes generende eller måske endda truende.

Vestnorden fik sin kristendom hovedsagelig fra Britannien. Det angelsaksiske sprog var så let gennemskueligt for de norrøne folk, at mange centrale ord for kristne begreber ganske let lod sig overføre direkte. Her kan som eksempel nævnes det oldengelske oversættelseslån *gôd-spell* efter græsk *eu-angelion*, der med en folkeetymologisk omtydning, der muligvis allerede var sket på oldengelsk grund, blev lånt til norrønt i formen *gudspjall*, som endnu er levende i islandsk. I færøsk er ordet gået tabt – vi blev jo evangeliseret så hårdhændet, at det nær havde gjort ende på vort sprog! (Nu har ordet holdt indtog igen i den moderne form *gospel* som betegnelse for en art religiøs popmusik). Et andet ord er *stafróf* 'alfabet' efter ags. *stæf-rawa*. Sådan hedder det endnu på islandsk. Ordet er optegnet i bygden Fámjin på Suðuroy i udtrykket *hann hevur ikki stavróv* (var. *stavrót*), 'han kan ikke læse'. Pinse hedder *hvitusunna* på færøsk, *hvitásunna* på islandsk. En dansk præst udtrykte i en artikel engang i 1890-erne sin misbilligelse over, at færøsk ikke havde samme benævnelse som dansk på denne store kirkehøjtid. Den selv lærde digter J.P. Gregoriussen, Jóan Petur uppi í Trøð, gav ham svar på tiltale i et indlæg i *Føringatíðindi*, hvor han redegjorde for ordets afstamning fra oldengelsk og sådan satte det i rigtigt historisk perspektiv.

I tidens løb har færinger mere eller mindre legalt haft samkvem med britiske søfolk. Det har ført til en lang række låneord fra engelsk, hvoraf nogle endnu hører til det levende ordforråd, mens andre er gået tabt. Blandt de sidste kan nævnes to ord, som findes i Svabos ordsamlinger fra 1770-erne: *batlari* 'flaske', utvivlsomt fra eng. *bottle* og verbet *fukka*, som Svabo bl.a. oversætter 'have Samqvem med en af Hunkjønet'.

Et andet ord, som derimod endnu hører til det centrale ordforråd og som ikke forekommer i noget andet nordisk sprog, er adjektivet *fittur*, der utvivlsomt er kommet af det engelske *fit* i betydningen 'egnet, bekvem' og lign. I færøsk dækker det et meget bredere betydningsområde end i engelsk. Det betyder bl.a. 'net, pæn', 'sød, flink', 'lille og yndig', 'af temmelig stor mængde' og vistnok endnu mere. Det er et så vigtigt og hyppigt ord i sproget, at det slet ikke kan undværes. Det har også fuldstændig tilpasset sig bøjningssystemet, og lydligt er der ingen problemer med det.

Begyndelsen til økonomisk vækst og fremgang i folketallet falder sammen med overgangen fra et jordbrugssamfund med kystfiskeri som bierhverv til et samfund med havfiskeri som vigtigste næringsgrundlag. Omkring 1870 anskaffede man de første søgående fiskeskibe. Det var sejlkuttere, såkaldte *sluppir*, som briterne havde kasseret til fordel for dampdrevne trawlere. Med disse skibe fulgte en mængde engelske ord og benævnelser, der efterhånden blev mere eller mindre tilpasset sprogsystemet. *Skylight* kaldes således *skei-lett*. Det sejl, som på engelsk hedder *(the) spinnaker* kaldte man ganske frejdigt og uden skrupler *spinnigarður(in)*, bogstaveligt «spindegård(en)», der absolut ingen mening giver, men dog fungerer godt som et færøsk ord. Den slags folkeetymologiske overførelser er der mange eksempler på. Mange af disse skibe fik nye færøske navne (undertiden danske), men i ikke så få tilfælde beholdt de de engelske navne, muligvis fordi man ikke ville udfordre den eventuelle fangstlykke, der havde fulgt skibene, eller også stundom af ugidelighed. Engelskkundskaber var det småt med, og det gav sig udslag i mange pudsige forvanskninger m.h.t. udtalen. *Sunbeam*

udtaltes simpelthen «Sumbeam», *H.M.S. Slater* hed i folkemunde «*Slatrið*», d.v.s. 'sladderer', og *Gracie* hed aldrig andet end «*Grasið*», d.v.s. 'græsset'.

Da vi så omsider fik damptrawlere, disse ødelæggelsesredskaber, fulgte der også mange engelske udtryk med. At sejle langsomt om en trawler kaldes at *slóa* af eng. *to slow*. Andre eksempler: At *tátta i* 'stramme' < eng. *haul taught*, *veirur* < eng. *wire*, *keys* f. opstået ved falsk subtraktion af eng. *casin*, men på grundlag af udtaleformen *casin'*, hvor endelsen opfattedes som feminin bestemt artikel. Et opskoddet bassin på dækket til at vaske fisken i kaldes *pavnur*. Det var længe et mysterium for mig, til jeg fandt frem til, at *pond* på skotsk udtales [paun]. At *sjorast* i betydningen 'bumle, svire' el. lign. må være afledt af *shore*, og *gegl* 'brumme, kachot' er sikkert kommet af eng. *jail* gennem attraktion til *geygl*, en dialektal variant af *geyl* 'skrig, skrål'.

Under anden verdenskrig var Færøerne okkuperet af britiske soldater. Det betød en femårig adskillelse fra Danmark. Disse soldater var overalt i landet, men på øen Vágar, hvor de anlagde en flyveplads, var de langt flere end øens indbyggere. Man skulle have pas for at rejse til og fra øen, ja, endda når man skulle ud i fjeldet. Det er bemærkelsesværdigt, hvor svage sproglige spor okkupationen har efterladt sig. Godt nok vrimlede det dengang med engelske ord og udtryk i dagligsproget, f.eks. *lorry* for lastvogn, *pictures* for biograf, *dreivari* for bilchauffør. En del af forklaringen er muligvis, at påvirkningen skete overvejende på det mundtlige plan, praktisk talt uden ledsagelse af tekstmateriale. Hilsenen *halló*, som utvivlsomt stammer fra den tid, har holdt sig, men viger nu for *hey* eller *hei*. Hos mange yngre har *halló* fortrængt telefonsvaret *hallo*.

Den engelske indflydelse, vi nu udsættes for, kommer i langt overvejende grad gennem dansk. Det vil sige, at alt det engelske sprogods, som dansk har absorberet, kommer også til os, færdigt serveret til indtagelse. Det gælder især tekniske og kommercielle tekster, men almensproget har også en del at byde på. Den sproglige holdning, som den danske forretningsverden indtager, smitter af på vore hjemlige salgsfolk og eksportører. Det giver sig bl.a. udslag i en udbredt og sta-

dig tiltagende tendens til at give fabrikker, virksomheder og produkter engelske navne. Begrundelsen, eller undskyldningen, for denne unationale praksis, er, at det skal fremme salget i udlandet. Fra sprognævnets side søger vi efter fattig evne, men uden synderligt held, at opmuntre den slags erhvervsfolk til at give færøske navne til indenlandsk brug og have det tilsvarende engelske som undertitel til anvendelse over for udenlandske forbindelser. Da det færøske flyselskab blev stiftet tidligere i år, udskrev man en konkurrence om et færøsk og et engelsk navn. Der kom mange forslag. Det endte med, at man valgte det engelske navn til enenavn på selskabet, det ikke lidet prætentiose *Atlantic Airways*, mens det vindende færøske navn blev sat på et såkaldt holdingselskab, hvis navn kun nævnes en gang om året, når der er generalforsamling. Sprognævnet øvede let pres på et af bestyrelsesmedlemmerne, som viste sig at være til at tale med. Han bad nævnet om forslag til et færøsk navn. Opgaven var ret bundet, det kunne næppe blive til andet end en slags oversættelse af det allerede etablerede engelske navn. Vort forslag blev *Atlantsflog*, og det blev accepteret. Det anvendes nu i stigende grad, skønt det engelske vel af de fleste endnu opfattes som det «rigtige» navn – det kom jo først!

Som tidligere nævnt er det ikke så få skibe, der gives engelske navne som *Fame*, *Research* og *Silver Spray*. Disse er opkaldelser efter gamle engelske kutternavne. Men hvad der er langt værre, er, at der i de sidste år er gået mode i at give engelske navne til nye skibe. Således blev fem tankskibe, som et selskab lod bygge, kaldt *Cape Island*, *Crest Island*, *Sandy Island*, *Southern Island* og *Bird Island*, angiveligt opkaldt efter øerne *Lítla Dímun*, *Borðoy*, *Sandoy*, *Suðeroy*, og *Fugloy*. De to første påstodes at være britiske søfolks navne på disse øer. Jeg ringede til et af bestyrelsesmedlemmerne, som jeg kendte, og søgte at overbevise ham om det naturstridige i at give færøske skibe fremmede navne. Jeg argumenterede for færøske navne med den begrundelse, at ude i verden ville de opfattes som eksotiske og derfor vække større opmærksomhed end skibe med navne på et så trivielt sprog som engelsk! De ville forsvinde i den store hob. Men alt

omsonst. Af andre fragtskibsnavne kan nævnes: *Star Sea*, *Star Firth*, *Star Coast*, *Star Ocean*, *Faroe Trader*, *Ocean Trader*, *Atlantic Sky*, *Atlantic Cloud*. Endda fiskeskibe, især reje-
trawlere, følger med i denne nye navnemode: *Faroe Prawns*, *Arctic Prawns*, *Arctic Viking*. . .

Nogle eksempler på aktieselskabsnavne fra de sidste to-tre år kan give et indtryk af tendensen: *North Atlantic Export*, *Commercial Viking*, *Faroe Cargo Service*, *Atlantic Trading*, *Salmfood*, *Salmon Farming*, *Ocean Food*, *World Food*, *Faroe Petfood*, *Faroe Fur*.

Et selskab, der drev stenindustri og lød det færøske navn *Føroya mekaniski grótidnaður*, gik konkurs for et par år siden. Det kom derpå på andre hænder og blev rekonstrueret under det mere moderigtige navn *Faroe Stone* – som eneste navn. Det kan man muligvis se noget symbolsk i: Ikke engang landets grundmateriale, den hårde klippe, kan længere holde stand mod den hærgende engelske syge.

Jeg skal ganske kort gøre opmærksom på engelsk, respektive amerikansk indflydelse på udtale og sprogtonen på to vidt forskellige områder.

I slutningen af forrige århundrede vandt en engelsk frikirkelig bevægelse the Plymouth Brethren, populært kaldt baptister, indpas ved den vellidte missionær William Sloan, der bosatte sig i Tórshavn. Typisk havde han lært sig dansk for at kunne meddele ordet til færingene. Hans søn Andrew Sloan var en stor prædikant og talte udmærket færøsk, dog farvet af engelsk sprogtonen og sætningsmelodi. Denne næsten fløjlsbløde, indsmigrende diktion er gået i arv inden for menigheden og præger mange af dens prædikanters tale.

De såkaldte pladevendere, der formidler den stærkt om sig gribende popmusik af al slags samt popsangere, anlægger gerne en amerikansk præget accent. Det er tydeligt at denne uskønne udtale har slået igennem hos mange unge, især lokalt – det går især ud over udtalen af *r*, der er blevet mere frikativ eller likvid end tidligere, da det var mere «rullet».

Det skulle være unødvendigt at konstatere, at med popkulturen er der fulgt en masse engelske ord og vendinger i omgangssproget. Gruppernes navne var især tidligere gerne

engelske, men der er i den senere tid sket en drejning henimod færøske navne, men man vælger gerne iørefaldende navne, der ofte virker chokerende og uskønne, i hvert fald målt med ældre æstetisk målestok.

Der er dog nogle der søger at stritte imod, men det er en ulige kamp. Dog kan man iblandt notere spredte triumfer som f.eks. færøske afløserord som *telda* og *tyrla* for 'computer' og 'helicopter', og nu synes *bingja* for 'container' så småt at vinde terræn, skønt det snart er mange år siden det blev lanceret. Just ordet *container* er et godt eksempel på de stilmæssigt uheldige hybridformer. Endelsen *-er* i fremmedord erstattes altid med fær. *-ari*. Resultatet bliver *containari* med eng. stamme og fær. endelse. Hvordan stave et sådant ord? Nogle forsøger sig med at ændre *c* til *k*, andre med en slags fonetisk stavemåde, hvor *ai* erstattes af *ey* og vi får ordet *konteynari*, en løsning, som mange vil finde utilfredsstillende. *Bingja* er et arveord med betydning 'kasse til opbevaring af korn', en sideform til *bing* med samme betydning. Dette har længe været anvendt som nyord for 'silo'. Det produkt, som Blue North fremstiller, kaldes *crab stick*. Det har vi formået at få dem at omdøbe til *krabbasneis* til indenlandsk brug. *Aids*, navnet på sygdommen, er nu godt på vej til at blive afløst af *eyðkvæmi*, som H.D. Joensen, forhenværende landslæge har æren af.

Selv om vi principielt fører en restriktiv politik m.h.t. optagelse af engelske som andre fremmede ord, indser vi, at nogle ord glider så let og naturligt ind i sproget, at det næppe er klogt at bekæmpe dem. Her tænker jeg f.eks. på verbet *starta* 'begynde'. Fonotaktisk er det i orden, ja, vi har et verbum *starta* 'fare op', der er gået af brug. Til det nye verbum *starta* har der dannet sig det maskuline substantiv *startur*. Dog mener jeg, at det bør begrænses i brug til motorer og idræt og ikke komme for meget i anvendelse på andre områder, f.eks. når det gælder livets begyndelse, stiftelse af foreninger, partier o.lign. Verbet *skora* i idrætssproget passer godt ind. Det er jo nok i grunden et «hjemvendt udlån». Verbet eksisterer i forvejen i vort sprog i betydelsen 'gøre indsnit' i f.eks. træ med en kniv. Og det var jo det, man gjorde for hvert point, man opnåede!

Der skal heller ikke lægges skjul på, at man i ordavlen ofte ser hen til, hvad det engelske ord er for det aktuelle begreb, og det giver ofte gode indskydelser, for de engelske ord er ofte ligefremme og jævne, ja, folkelige i sammenligning med de mere stivbenede germanismer. Et eksempel: Den nu afdøde kunstmaler Hans Hansen fra Mikladalur sendte engang bud efter mig. Han kunde ikke komme selv, for han var alvorligt syg. Det han havde på hjerte var at diskutere forskellige trafikord, som han mente vi burde finde bedre færøske ord for. Et af dem var adj. *einsrættaður*, som stod på mange skilte i byen. Det var direkte overført fra dansk *ensrettet* og havde ingen klangbund i færøsk ellers. Han mente, at vi i stedet burde hente inspiration i det enklere engelske *one way*. Da stadsingeniøren kort tid efter bad os om at se på nogle vejskilte, som skulle fornys, foreslog jeg med Hans i tankerne *einvegis* i stedet for *einsrættaður* efter modeller som *umvegis*, *beinvegis*, *alvegis*. Det blev antaget og ses nu overalt. Langt senere blev jeg klar over, at det hedder *enveis* på norsk.

Man kan muligvis med god ret spørge, om de pletrensninger, vi af og til har held med, fører nogetsteds hen. Men jeg mener, at det er af stor betydning, at man hele tiden er opmærksom på problemerne og ikke kapitulerer, skønt udsigterne kan være mørke. I år kan vi fejre 100 års jubilæum for det møde 2. juledag 1888, der indvarslede den færøske sprogrejsning. Vi har endnu meget at udrette hen ad den kurs, der dengang blev sat. Når den indstilling er udbredt i befolkningen, at vi egentlig bør have et færøsk ord for det fremmede, i dette tilfælde engelske, der verserer for tiden, gælder den undskyldning ikke, at det ikke nytter at forsøge med et afløsningsord, for nu er det allerede for sent. Når det rigtige ord dukker op, er der gerne gode muligheder for at det har en chance over for det fremmede. Det er et spørgsmål om smidighed og strategi, og om at massemedierne er positive. Men det vigtigste er at jordbunden er beredt, at den rigtige indstilling forefindes hos folket – og det gør den nok endnu, men det er et spørgsmål, hvor længe, nu da vi snart skal bombarderes med amerikansk fjernsyn fra verdensrummet.